

Олег Вікторович Мальцев,
пошукувач кафедри диференціальної
і спеціальної психології
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

УДК 159.922.1: 316.472.3

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ

В исследовании рассмотрены взаимосвязи социальных копинг-ресурсов (инструментальная поддержка, психологическая поддержка, количество лиц в близком окружении, религиозная и общественная групповая деятельность) с основными социально-демографическими характеристиками (возраст, пол, место рождения, место жительства, уровень образования). Исследованы жители четырех разных регионов Украины (N = 412) в возрасте от 17 до 72 лет. Установлено, что с возрастом уровень психологической поддержки возрастает ($d = 0,073$; $p = 0,044$; 95% CI = 0,001 - 0,144). Для женщин уровень психологической поддержки ($K = 0,163$; $p = 0,012$; 95% CI = 0,086 - 0,267) и вовлеченности в религиозную деятельность ($K = 0,228$; $p < 0,001$; 95% CI = 0,142 - 0,327) выше, чем для мужчин. Максимальная инструментальная поддержка характерна для респондентов, проживающих в Киеве ($K = 0,162$; $p < 0,001$; 95% CI = 0,133 - 0,226). Определены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: социально-демографические особенности, социальные копинг-ресурсы, инструментальная поддержка, психологическая поддержка, гражданская деятельность.

In the study was observed the relationship between social coping resources (instrumental support, psychosocial support, the number of persons in the close environment, religious and social group activities) and the main socio-demographic characteristics (age, sex, place of birth, place of residence, level of education). Residents from four different regions of Ukraine (N = 412) aged 17 to 72 years were examined. It was found that the level of psychological support increases with age ($d = 0,073$; $p = 0,044$; 95% CI = 0,001 - 0,144). For women, the level of psychological support ($K = 0,163$; $p = 0,012$; 95% CI = 0,086 - 0,267) and involvement in religious activities ($K = 0,228$; $p < 0,001$; 95% CI = 0,142 - 0,327) is higher than for men. Maximum instrumental support is peculiar to the Kyiv citizens ($K = 0,162$; $p < 0,001$; 95% CI = 0,133 - 0,226). The prospects of further studies were outlined.

Key words: socio-demographic characteristics, social coping resources, instrumental support, psychological support, civic activity.

У сучасному світі відзначається суттєве зростання психоемоційного навантаження на людину. Цей процес викликано, по-перше, появою нових варіантів стресорів високої інтенсивності; по-друге, частішанням впливу подібних подій практично у всіх країнах і, зокрема, в Україні. А. Галян [2] зазначає, що сучасний перебіг подій у нашій державі, створює ситуації, коли людині важко залишатися спокійною, не реагуючи на те, що відбувається довкола. Виникають ситуації, що потребують значних особистісних ресурсів, щоб залишатися гармонійною як з собою, так і з навколишніми. З огляду на це, актуальним стає вивчення можливостей людини (фізичних, фізіологічних, психологічних), її здатності протистояти тим викликам, що переслідують у процесі життєздійснення. На думку

автора психологічні, соціально-психологічні ресурси людини, потребують глибших досліджень [2].

Дослідження свідчать, що зростання вимог до індивіда з боку ситуацій потребує активізації соціальних копинг-ресурсів, зокрема, соціальної підтримки [10]. Вивчення соціальних копинг-ресурсів у сучасному контексті є важливим, тому що відомо про їх позитивний вплив на різні аспекти психічного [7] та фізичного здоров'я [11], а також побічно пов'язані з успішністю професійної діяльності [13].

Більш широко вивчено статеві розбіжності між соціальними копинг-ресурсами. Встановлено, що жінки забезпечують більшу соціальну підтримку іншим людям і виявляють більш активну участь в соціальних комунікаціях [6, 15, 17]. Жінки також більш схильні

шукати соціальну підтримку для боротьби зі стресом, особливо з боку чоловіків. Проте, вказується на те, що немає виразних відмінностей в тому, як чоловіки і жінки шукають інформаційну та інструментальну підтримку. А різниця полягає в пошуку емоційної підтримки [8, 14]. Ш. Тейлор та її колеги припустили, що статеві відмінності у соціальній підтримці можуть бути пов'язані з біологічними особливостями чоловіків та жінок в реагуванні на стрес [15]. У деяких працях вказується, що визначальним чинником розбіжностей між соціальними копінг-ресурсами є не стать, а гендер. Г. Риві і К. Маслач [12] встановили, що індивіди, які мають фемінінні якості, краще підготовлені, щоб забезпечувати, шукати та отримувати соціальну підтримку, вони знаходять більш надійних постачальників соціальної підтримки. Тоді як маскулініні якості корисні тільки в отриманні окремих видів інструментальної підтримки. Отже, це питання потребує подальшого прояснення.

Також в літературі є дані про особливості соціальних копінг-ресурсів у осіб різних вікових категорій [7, 9], проте порівняльного аналізу не проводилось. Необхідно зазначити, що соціальні копінг-ресурси вважаються універсальним конструктом, вони мають певні культурні відмінності. Так, у багатьох азійських культурах, людина розглядається, як одиниця колективу, в той час як західні культури більш індивідуалістичні і осмислюють соціальну підтримку як взаємодію, де людина шукає допомоги від іншої [16]. У свою чергу культурні регіональні розбіжності в соціальних копінг-ресурсах в Україні не вивчалися. Також в літературі не висвітлено дослідження соціальних копінг-ресурсів в контексті рівня освіти.

Отже, з огляду на вищезазначену актуальність проблеми та висвітлення її в літературі метою статті є аналіз соціально-демографічних чинників, таких як вік і стать респондентів, їхнє місце народження та проживання, освітній рівень, що впливають на соціальні копінг-ресурси.

Вибірка дослідження склала 412 осіб, з чотирьох українських міст: Києва ($n = 110$), Одеси ($n = 101$), Маріуполя ($n = 101$) та Львова ($n = 100$). Вік респондентів становив від 17 до 72 років ($M = 33,400$; $Me = 31,000$; $SD = 10,912$). Серед респондентів 208 осіб були чоловіками (50,5%) та 204 осіб – жінками (49,5%). Дослідження здійснювалось за допомогою Шкали соціальних копінг-ресурсів [4] а також містило пункти, спрямовані на визначення базових соціально-демографічних характеристик респондентів. У якості мір асоціації використовувались критерій К Крамера та критерій d Соммерса. Взаємозв'язки ілюструвались за допомогою дискових діаграм.

На першому етапі розглядався взаємозв'язок між віком та соціальними копінг-ресурсами. Виявлено слабкий статистично значущий вплив віку на психологічну підтримку ($d = 0,073$; $p = 0,044$; 95% CI = $-0,001 - 0,144$). Статистично значущих взаємозв'язків між рівнем освіти та іншими соціальними копінг-ресурсами не виявлено, а саме, стосовно: інструментальної підтримки ($d = 0,061$; $p = 0,100$; 95% CI = $-0,015 - 0,129$), кількості осіб у близькому оточенні ($d = 0,036$; $p = 0,320$; 95% CI = $-0,035 - 0,107$), релігійної групової діяльності ($d = 0,016$; $p = 0,669$; 95% CI = $-0,052 - 0,092$) та громадської групової діяльності ($d = 0,011$; $p = 0,746$; 95% CI = $-0,057 - 0,082$). Отже з віком та, відповідно, з набуттям досвіду рівень психологічної підтримки зростає.

Розглянемо взаємозв'язки між соціальними копінг-ресурсами та статтю досліджених. Рівень інструментальної підтримки не залежав від статі, адже цей зв'язок не був статистично значущим ($K = 0,128$; $p = 0,082$; 95% CI = $0,059 - 0,235$). У свою чергу рівень психологічної підтримки був статистично значущим вище у представників жіночої статі ($K = 0,163$; $p = 0,012$; 95% CI = $0,086 - 0,267$). Частотний поділ схематично наведено на рисунку 1.

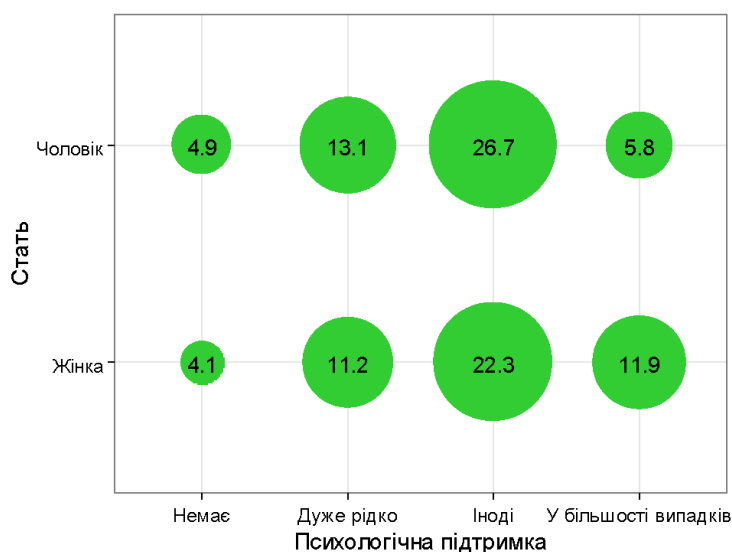

Рис. 1. Діаграма, що описує взаємозв'язок між психологічною підтримкою та статтю досліджених

Таким чином, такий копінг-ресурс, як психологічна підтримка, є більш властивим для жінок, ніж для чоловіків.

Статистично значущого взаємозв'язку між статтю та кількістю осіб у близькому оточенні не виявлено, про що свідчить низьке значення коефіцієнта Сомерса ($d = -0,013$; $p = 0,012$; $95\% \text{ CI} = -0,097 - 0,079$). Далі розглядався зв'язок між статтю та участю у релігійній груповій діяльності. Було встановлено, що жінки частіше володіють цим соціальним копінг-ресурсом, і коефіцієнт асоціації, що описує цей взаємозв'язок, є статистично значущим ($K = 0,228$; $p < 0,001$; $95\% \text{ CI} = 0,142 - 0,327$). Діаграма, що описує взаємозв'язок між релігійною

груповою діяльністю та статтю досліджених наведена на рисунку 2.

Таким чином, залученість до релігійної діяльності, як до соціального копінг-ресурсу, більш характерна для представниць жіночої статі. Взаємозв'язок між громадською групою діяльністю та статтю досліджених виявився статистично незначущим ($K = -0,025$; $p = 0,605$; $95\% \text{ CI} = 0,002 - 0,123$).

На наступному етапі аналізувались взаємовідносини між соціальними копінг-ресурсами та місцем проживання. Статистично значущим є коефіцієнт асоціації між інструментальною підтримкою та локацією респондентів ($K = 0,162$; $p < 0,001$; $95\% \text{ CI} = 0,133 - 0,226$). Поділ частот наведено на діаграмі (рис. 3).

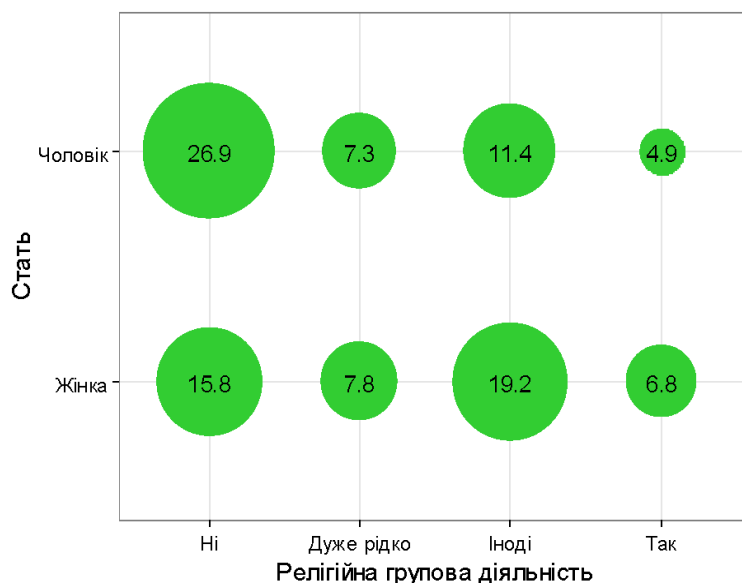

Рис. 2. Діаграма, що описує взаємозв'язок між релігійною групою діяльністю та статтю досліджених

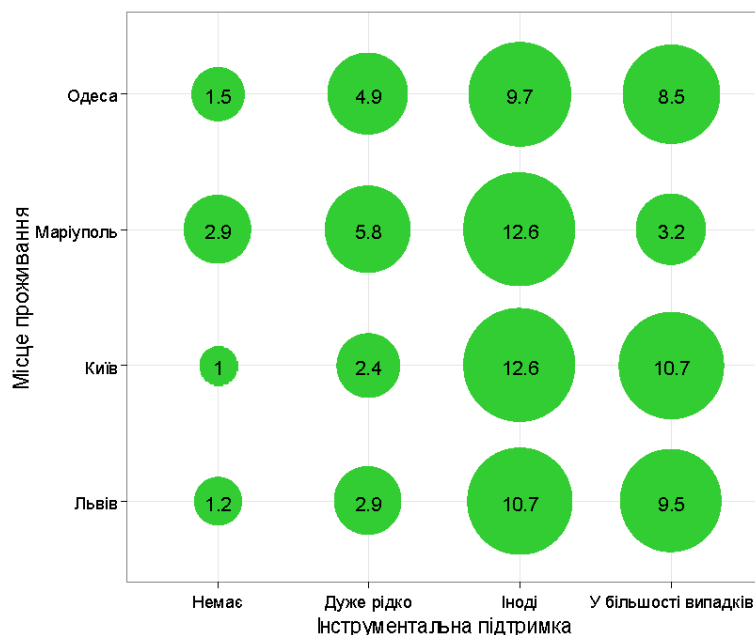

Рис. 3. Діаграма, що описує взаємозв'язок між інструментальною підтримкою та місцем проживання досліджених

Максимальною інструментальною підтримкою респондентів, що проживають в такому місті як Київ. Мінімальною у тих, хто живе в місті Маріуполь. Також виявлено статистично значущі взаємозв'язки між психологічною підтримкою та місцем проживання досліджених. Найменший рівень психологічної підтримки також зафіксовано у Маріуполі ($K = 0,127$; $p = 0,017$; $95\% \text{ CI} = 0,102 - 0,204$). На нашу думку, це пов'язано з більш низьким рівнем соціального капіталу в східному регіоні, що було встановлено у дослідженні регіонального профілю здоров'я українців [5]. Як відомо, соціальна підтримка визначається, як обмін ресурсами між різною кількістю людей, принаймні, двома – донором підтримки і її реципієнтом (отримувачем) – і є функцією соціальних мереж, що характеризують соціальне середовище особистості. Люди, які отримують ефективну соціальну підтримку від

сім'ї, друзів, значущих для них людей і соціальних співтовариств, володіють міцнішим здоров'ям, легше справляються із стресами, стійкіші до розвитку захворювань, тому важливу роль в подоланні стресових і проблемних ситуацій грає соціально підтримуючий процес [1].

Кількість осіб у ближньому оточенні не є пов'язана зі містом проведення дослідження ($d = 0,039$; $p = 0,332$; $95\% \text{ CI} = -0,040 - 0,116$). Також не виявлено статистично значущого взаємозв'язку між релігійною групою діяльністю та місцем проживання досліджених ($K = 0,065$; $p = 0,817$; $95\% \text{ CI} = 0,062 - 0,149$).

Проте виявлено статистично значущий взаємозв'язок між громадською діяльністю та місцем проживання досліджених ($K = 0,178$; $p = 0,005$; $95\% \text{ CI} = 0,099 - 0,286$). Найбільш активними виявились мешканці Маріуполя. Ці дані доповнюють результати дисертаційного дослідження А. Гусевої [3], яка досліджувала

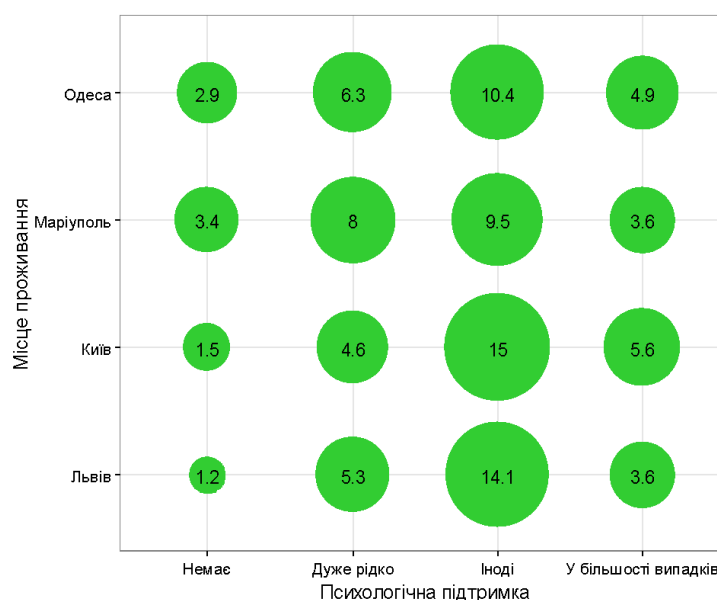

Рис. 4. Діаграма, що описує взаємозв'язок між психологічною підтримкою та місцем проживання досліджених

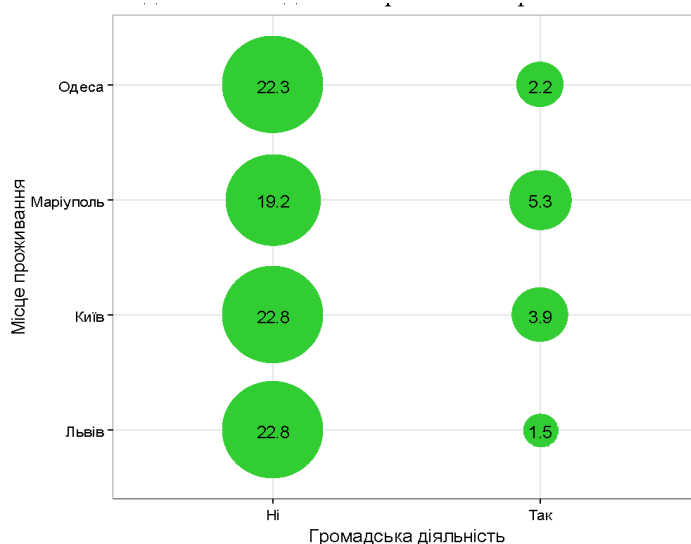

Рис. 5. Діаграма, що описує взаємозв'язок між громадською діяльністю та місцем проживання досліджених

психологічні чинники готовності особистості до громадської активності у представників західного та південного регіонів України.

При аналізі коефіцієнтів асоціації між місцем народження та показниками соціальних копінг-ресурсів статистично значущих коефіцієнтів не виявлено. Це стосується інструментальної підтримки ($K = 0,054$; $p = 0,935$; $95\% \text{ CI} = 0,056 - 0,143$), психологічної підтримки ($K = 0,104$; $p = 0,148$; $95\% \text{ CI} = 0,086 - 0,181$), кількості осіб у близькому оточенні ($d = -0,041$; $p = 0,327$; $95\% \text{ CI} = -0,128 - 0,046$), релігійної групової діяльності ($K = 0,093$; $p = 0,303$; $95\% \text{ CI} = 0,073 - 0,175$) та громадської групової діяльності ($K = 0,120$; $p = 0,115$; $95\% \text{ CI} = 0,063 - 0,214$).

На останньому етапі досліджувались взаємовідношення між рівнем освіти та соціальними копінг-

ресурсами. Встановлено, що коефіцієнт асоціації між інструментальною підтримкою та рівнем освіти є статистично значущим ($K = 0,136$; $p = 0,019$; $95\% \text{ CI} = 0,101 - 0,219$). Результати аналізу наведено на рисунку 6. Вони свідчать, що коло осіб, на яких респонденти можуть покластися, є ширшим у осіб із вищою освітою, а також із двома вищими освітами.

Статистично значущих взаємозв'язків між рівнем освіти та іншими соціальним копінг-ресурсами не виявлено, а саме, стосовно: психологічної підтримки ($K = 0,045$; $p = 0,946$; $95\% \text{ CI} = 0,042 - 0,157$), кількості осіб у близькому оточенні ($d = -0,016$; $p = 0,717$; $95\% \text{ CI} = -0,106 - 0,066$), релігійної групової діяльності ($K = 0,068$; $p = 0,707$; $95\% \text{ CI} = 0,051 - 0,153$) та громадської групової діяльності ($K = 0,066$; $p = 0,140$; $95\% \text{ CI} = 0,016 - 0,167$).

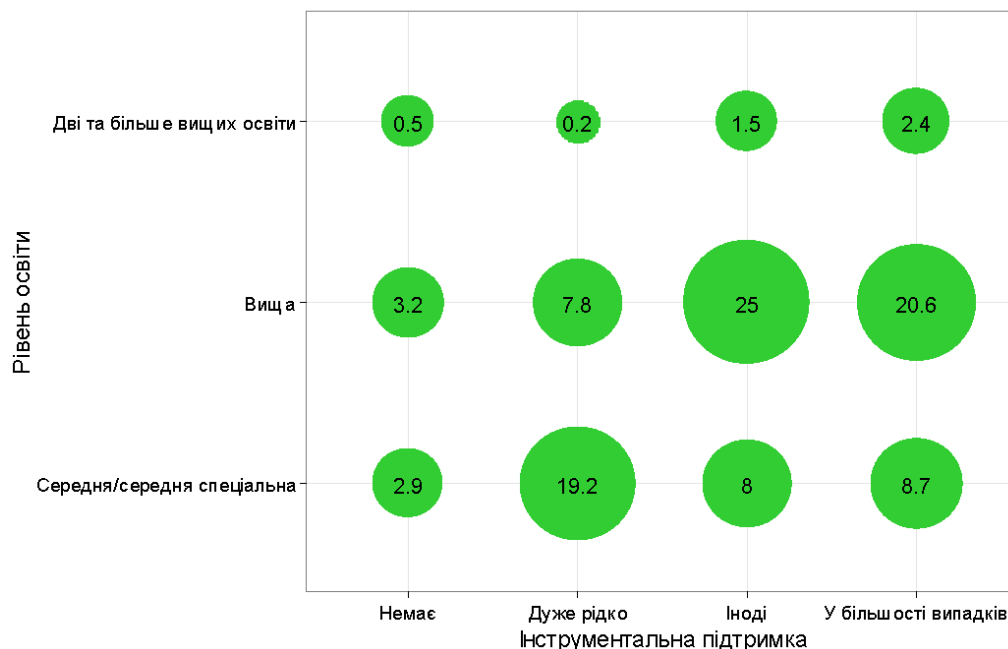

Рис. 6. Діаграма, що описує взаємозв'язок між інструментальною підтримкою та рівнем освіти досліджених

Таким чином, відображено систему взаємозв'язків між соціальними копінг-ресурсами та соціально-демографічними параметрами респондентів з різних регіонів України. Встановлено, що з віком та, відповідно, з набуттям досвіду рівень такого соціального копінг-ресурсу, як психологічна підтримка, зростає. Було показано, що жінки частіше володіють таким соціальним копінг-ресурсом, як психологічна підтримка. Також і залученість до релігійної діяльності, як до соціального копінг-ресурсу, більш характерна для представниць жіночої статі. Максимальною інструментальною підтримкою характерна для тих респондентів, що проживають у Києві. Отримані дані свідчать, що коло осіб, на яких респонденти можуть покластися, є ширшим у осіб із вищою освітою, а також з двома вищими освітами. Перспективами подальших досліджень

виступають вивчення соціально-демографічних особливостей копінг-ресурсів особистості в контексті показників індивідуального економічного статусу.

Використані літературні джерела

1. Божук Б.С. Особливості копінг-поведінки соматичних хворих / Б.С. Божук // Український науково-медичний молодіжний журнал, 2009. – № 4. – С.61–64.
2. Галян А. Психологічний ресурс особистості як чинник подолання стресу (Огляд досліджень з проблеми) / А. Галян / Проблеми гуманітарних наук. Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка, 2015. – № 35. – С. 56–66.
3. Гусєва А. В. Психологічні чинники готовності особистості до громадської активності: автореф. дис... канд.

психол. наук: 19.00.01 / А.В. Гусева ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2009. – 19 с.

4. Мальцев О. В. Опыт апробации Шкалы социальных копинг-ресурсов на украинской выборке // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ, 2016. – № 2(14). – С. 79–89.

5. Шушпанов Д. Г. Регіональний профіль здоров'я населення України: стан, тенденції, детермінанти / Д. Г. Шушпанов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, 2015. – № 5. – С. 77–82.

6. Belle D. Gender differences in the social moderators of stress / D. Belle // In Barnett R.C., Biener L., Baruch G.K. Gender and stress. - New York: The Free Press, 1987. – P. 257–277.

7. Benson J.E. Reevaluating the "subjective weathering" hypothesis: subjective aging, coping resources, and the stress process / J.E. Benson // Journal of Health and Social Behavior, 2014. – № 55. – P.73–90.

8. Day A. Gender Differences In Perceptions Of Stressors And Utilization Of Social Support Among University Students / A. Day, H. Livingtonel // Canadian Journal of Behavioral Science, 2003. –№ 35 (2). – P. 73–83.

9. Maschi T. Unraveling Trauma and Stress, Coping Resources, and Mental Well-Being Among Older Adults in Prison: Empirical Evidence Linking Theory and Practice / T. Maschi, D. Viola, K. Morgen // The Gerontologist, 2013. – P. 857–867.

10. McCreary D.R. Development of two reliable and valid measures of stressors in policing: the operational and organizational police stress questionnaires /

D.R. McCreary, M.M. Thompson // International Journal of Stress Management, 2006. – № 13(4). – P. 494–518.

11. Nachtigall C. Attachment and coping with chronic disease / C. Nachtigall, O. Wuethrich-Martone, B. Strauss // Journal of Psychosomatic Research, 2002. – № 53(3). – P. 763–773.

12. Reevy G.M. Use of Social Support: Gender and Personality Differences / G.M. Reevy, C. Maslach // Sex Roles, 2001. – № 44(7). – P. 437–459.

13. Schaufeli W.B. A critical review of the job demands-resources model: implications for improving work and health / W.B. Schaufeli, T.W. Taris / Bauer G. and Hämmig O. (Eds), Bridging Occupational, Organizational and Public Health, Springer, Dordrecht, 2014. – P. 43–68.

14. Tamres L. Sex differences in coping behavior: A meta-analytic review" / L. Tamres, D. Janicki, V.S. Helgeson // Personality and Social Psychology Review. – 2002. – № 6. – P. 2–30.

15. Taylor S.E. Biobehavioral responses to stress in females: Tend-and-befriend, not fight-or-flight / S.E. Taylor, L.S. Klein, B.P. Lewis, T.L. Gruenewald, R.A. Gurung, J.A. Updegraff // Psychological Review, 2000. – № 107(3). – P. 411–429.

16. Taylor S.E. Culture and Social Support: Who Seeks It and Why? / S.E. Taylor, D.K. Sherman, H.S. Kim, J. Jarcho, K. Takagi, M.S. Dunagan // Journal of Personality and Social Psychology, 2004. – № 87(3). – P. 354–362.

17. Thoits P.A. Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next? / P.A. Thoits // Journal of Health and Social Behavior, 1995. – № 35. – P. 53–79.

